

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ АПН УКРАЇНИ

ПАВЛЕНКО МАРИНА СТЕПАНІВНА

УДК 37.017+883.3(477)(07)

**Патріотичне виховання молодших
школярів на матеріалі творчості
Павла Тичини**

13.00.07 — теорія та методика виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України,
КУЗЬ ВОЛОДИМИР ГРИГОРОВИЧ,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, ректор

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
МИШАНИЧ ОЛЕКСА ВАСИЛЬОВИЧ,
Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка НАН

України

завідувач відділу давньої літератури

кандидат педагогічних наук
ЧОРНА КАТЕРИНА ІВАНІВНА,
Інститут проблем виховання АПН України,
завідувачка лабораторії морально-етичного

виховання

Провідна установа: Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
кафедра педагогіки,
Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця

Захист відбудеться “ 20 ” листопада 2001 р. о 14⁰⁰ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.454.01 в Інституті проблем виховання АПН
України, 04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9.

З дисертацією можна познайомитись у бібліотеці Інституту проблем виховання
АПН України, 04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9.

Автореферат розісланий “ 20 ” жовтня 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
Г.П.Пустовіт

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Всебічний розвиток людини як особистості та формування її національної самосвідомості становить головну мету концепції гуманізації та гуманітаризації системи освіти, проголошеної державною національною програмою освіти “Україна XXI століття”. Про виховання особистості в душі любові до Батьківщини й усвідомлення свого громадянського обов’язку на основі національних духовних цінностей в поєднанні із загальнолюдськими йдеться і в законах України “Про освіту” та “Про загальну середню освіту”. Проект “Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи” також виділяє формування особистісних якостей громадянина-патріота України серед пріоритетів змісту освіти.

Любов до Батьківщини є однією з визначальних рис кожного справжнього громадянина. Будучи якістю синтетичною, патріотизм включає в себе емоційно-моральне і дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної природи, до своєї нації, до матеріальних та духовних надбань суспільства.

Легко виховувати любов до країни, яка забезпечує належний фінансовий добробут і впевненість у майбутньому. Важче це робити, коли діти щодня стикаються з матеріальними нестатками та постійними розбіжностями між бажаним і реальним. Але ж якщо до виховання патріотів навіть не братися, кращого майбутнього для України досягти буде важко.

У наш час основна увага патріотичному вихованню надається саме як вихованню *національному*, тобто вихованню в душі ментальності українського народу, його кордоцентризму, потягу до прекрасного і прагнення до гармонії.

Одним із національних пріоритетів для сучасної школи має стати творчість Павла Тичини в її найбільш високохудожніх проявах.

Тичининську спадщину в Україні та поза її межами досліджували В.Барка, В.Бойко, С.Гальченко, О.Губар, М.Дінерштейн, С.Єфремов, М.Зеров, М.Ільницький, А.Іщук, І.Кошелівець, Ю.Лавріненко, О.Лейтес, Є.Маланюк, Ю.Меженко, А.Ніковський, Л.Новиченко, Є.Сверстюк, В.Стус, О.Тарнавський, С.Тельнюк, В.Юринець, Ю.Ярмиш, О.Яровий та інші. Окрім того, П.Волинським, О.Ганичем, І.Соболевим, С.Шаховським розроблено рекомендації щодо вивчення творчості Павла Тичини в школі. Проте, по-перше, ці праці стосувалися здебільшого учнів середніх та старших класів, по-друге, в жодній із них тичининська поезія не розглядається як засіб виховання любові до Батьківщини на тому рівні, як цього потребує сучасність.

На сьогодні не існує також і повного та незаідеологізованого дослідження патріотизму самого П.Тичини. Майже не висвітлено принципи тичининської педагогіки та діяльність

П.Г.Тичини на посаді наркома (потім — міністра) освіти УРСР 1943-1948рр., які теж були спрямовані в основному на патріотичне виховання. Варто починати це виховання якщо не з дошкільного віку, то принаймні з початкової школи, роль якої Тичина-міністр вважав винятково важливою. Адже молодший шкільний вік — період, коли відбувається поступовий перехід від досить приблизного уявлення про моральні цінності до більш-менш чіткого усвідомлення їх.

Згадані чинники зумовлюють потребу ґрунтовної праці про П.Тичину й школу, надто ж — про творчість Павла Тичини як засіб виховання любові до України. У своїй статті “Початкова школа в системі народної освіти та її завдання” (1945) Тичина-міністр говорив, що “нам треба поставити справу навчання в початковій школі так, щоб рідна мова, географія та історія виховували в дітей любов до своєї Батьківщини...”. Прикметно, що вказівки Тичини-міністра сучасна школа може й повинна виконувати завдяки Тичині-поетові. Адже його творчість, уміло підібрана й майстерно викладена, щонайкраще підходить для формування українського патріотизму.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. У даній роботі наявний порівняльний аспект педагогічних поглядів П.Тичини й В.Сухомлинського, її виконано в плані досліджень, які здійснюються на громадських засадах в лабораторії “В.О.Сухомлинський і школа XXI століття” Уманського державного педуніверситету імені Павла Тичини, координованій АПН України.

Мета: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити виховний потенціал творчості Павла Тичини з метою формування і розвитку патріотизму учнів 1-4 класів.

Завдання:

— вивчити стан досліджуваної проблеми в педагогіці, літературознавстві та шкільній практиці;

— розкрити психолого-педагогічні аспекти патріотичного виховання учнів початкових класів;

— охарактеризувати патріотизм Павла Тичини на основі його життєвого і творчого шляху;

— визначити педагогічні умови ефективного втілення педагогічних ідей та поетичних ідеалів Тичини у процес виховання молодших школярів;

— розробити систему науково обґрунтованих методів, прийомів і форм використання творчості П.Тичини у виховному процесі учнів 1-4 класів та експериментально підтвердити її важливість для формування патріотизму молодших школярів.

Об’єкт: навчально-виховний процес у сучасній початковій школі.

Предмет: педагогічні умови патріотичного виховання молодших школярів у процесі вивчення творчості П.Г.Тичини.

Гіпотеза: патріотична вихованість школярів досягне значно вищого рівня, якщо в національній школі використовувати відповідні художні твори Тичини та втілювати в ній його педагогічні ідеї.

Методологічна основа: положення сучасної філософії про соціальну сутність людини, психології та педагогіки про особистість як суб'єкт діяльності та спілкування й механізм трансформації суспільних цінностей в особистісні надбання.

Теоретичні засади: досягнення педагогіки в галузі дослідження процесу виховання, висвітлені в працях І.Беха, Ю.Бондаренка, Г.Ващенко, О.Вишневського, О.Гаденки, М.Іванчук, В.Каюкова, Б.Кобзаря, В.Кременя, В.Кузя, І.Огієнка, С.Русової, М.Стельмаховича, В.Сухомлинського, Я.Чепіги, К.Чорної, В.Шахненка, та розвідки про філософське підґрунтя патріотизму Йогана Г. Гердера, Джузеппе Мацціні, Шарля Моррасса, Ернеста Ренана, Йогана Г. Фіхте, в тому числі й українського — М.Братасюка, О.Братка-Кутинського, О.Забужко, І.Мірчука, М.Міхновського, І.Мойсеїва, Д.Чижевського, М.Шлемкевича, роботи численних дослідників-тичинознавців.

Методи дослідження:

— теоретичні: аналіз передового психолого-педагогічного досвіду, методичної та літературознавчої літератури; аналіз програм, підручників, посібників; аналіз педагогічної та літературної спадщини П.Тичини; вивчення архівних матеріалів; узагальнення передового педагогічного досвіду;

— емпіричні: констатуючий зріз, бесіди з учителями початкових класів і учнями; інтерв'ю, анкетування, спостереження, аналіз творчих робіт школярів; педагогічний експеримент; кількісний і якісний аналіз даних експерименту.

Дослідження відбувалося трьома етапами:

На першому етапі (1996-1997рр.) вивчалися критичні матеріали про Тичину та психолого-педагогічна література; розроблялися методика використання творчості Тичини в 1-4 класах та шляхи проведення експерименту.

На другому етапі (1997-2000рр.) систематизувалися напрацьовані теоретичні матеріали; здійснювались апробація та коригування дослідницьких методик, проводилася експериментальна робота.

Базою дослідження та нагромадження первинної інформації були початкові класи (вісім — міських шкіл і шість — сільських), а саме: Уманської міської гімназії, загальноосвітніх шкіл №1 і 14 м.Умані, сіл Бабанки, Ладизинки і Рижавки Уманського району Черкаської області, школи №3 м.Теребовлі Тернопільської області. Загалом у дослідно-експериментальній роботі взяло участь 350 учнів та 100 вчителів 1-4класів сільських та містечкових шкіл, а також — 60 учнів початкових класів Київської міської гімназії №191 імені П.Тичини.

На третьому етапі (2000-2001) оброблялися й узагальнювались одержані результати; формулювалися висновки; впроваджувалися в шкільну практику науково-методичні рекомендації.

Наукова новизна: з позиції сучасних уявлень обґрунтовано сутність категорії “український патріотизм Павла Тичини”, окреслено методичну систему застосування тичининських творів у сучасній початковій школі, визначено педагогічні умови її впливу на патріотичне виховання молодших школярів.

Теоретичне значення полягає в представленні науково осмислених методів, форм і прийомів виховання патріотизму молодших школярів, а також у визначенні критеріїв та показників сформованості цієї якості у процесі використання творів і педагогічних ідей Павла Тичини.

Практичне значення становлять науково обґрунтовані й експериментально апробовані методичні рекомендації для вчителів початкової школи, які сприяють підвищенню патріотизму школярів 1-4 класів.

Результати дослідження відкривають нові можливості вдосконалення шкільних програм, підручників та посібників для молодших класів — із використанням тичининської творчості на уроках читання (в т.ч. й позакласного), мови, природознавства, образотворчого мистецтва й трудового навчання, музики, народознавства; походи та екскурсії в природу; позакласні виховні заходи, у зв'язку з чим готується до друку методичний посібник для вчителів.

Вірогідність висновків та результатів забезпечено опорою на вихідні методологічні позиції, достатністю базового матеріалу, значною кількістю учасників та нормативною тривалістю експерименту, кількісним і якісним аналізом фактів та результатів. Висновки дослідження отримано, перевірено й підтверджено експериментальною роботою.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Зміст і результати дослідження обговорювались на: Міжнародних науково-практичних конференціях (Херсон, 1998; Рівне, 1999; Переяслав-Хмельницький, 2000; Рівне, 2000); Всеукраїнських науково-практичних конференціях (Умань, 1998, 1999, 2000); семінарах, звітних наукових конференціях університету (Умань, 1998-2001); засіданні лабораторії з питань дослідження педагогіки В.О.Сухомлинського (Умань, 2001). Методичні рекомендації, розроблені в рамках даної дисертації, використовуються в навчально-виховному процесі шкіл Умані та Уманського району Черкаської області (довідки про впровадження №58 від 15.05.2001 і №17 від 18.05.2001), м.Теребовлі Тернопільської області, на кафедрах початкового навчання та філології Уманського державного педуніверситету імені Павла Тичини. Основні положення, висвітлені в I і II розділах дисертації, ввійшли до авторської концепції реформування та розвитку освіти “Деякі шляхи вдосконалення дошкільної та початкової освіти”, відзначеної заохочувальною

премією на Всеукраїнському конкурсі освітян “Освіта в Україні XXI століття: поступ до Людини” (Київ, 2000). Розширений варіант I розділу дисертації здобув третю премію щорічного літературного конкурсу “Смолоскип” (Київ, 2001).

Публікації:

Результати дослідження висвітлені в 17 одноосібних публікаціях дисертанта: з них 7 — у виданнях, затверджених ВАК України як наукові видання щодо публікації основного змісту дисертацій; 10 — у педагогічній пресі, матеріалах конференцій, семінарів.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (268 найменувань і 5 архівів) та 6 додатків. Обсяг роботи — 193 сторінки основного тексту, в т.ч. три стовпчикових, чотири — секторних діаграми й шість таблиць. Повний обсяг дисертації — 234 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, окреслено об’єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання, теоретико-методологічну основу, методи, базу й етапи дослідження, його наукову новизну, теоретичне й практичне значення; сформульовано дані про вірогідність результатів.

Перший розділ — **“Тичининська рецепція українського патріотизму”** — є спробою схарактеризувати динаміку розуміння і смисло-ціннісного сприйняття П.Тичиною України впродовж усього його життя.

Аналіз літературної діяльності молодого Тичини, викладений у першому підрозділі (“Патріотизм раннього Тичини (до 1918 року)”), яскраво посвідчує: Тичина увійшов у літературу вже сформованим українським патріотом, причому патріотизм його був настільки глибинним, що маємо всі підстави вважати тичининську любов до рідної землі закладеною генетично (Тичина — геніальне втілення ментальності українського народу). Витоки цього почуття пов’язані з патріотизмом великих Тичининих духовних попередників: автора “Слова о полку Ігоревім” — Сковороди — Шевченка. Специфіка раннього тичининського патріотизму — це самодостатнє почуття любові та належності до любленого, що є сумішшю не лише радісних, але й гірких емоцій: “Україно моя, моя люба Вкраїно, Чим я втішу тебе, чим тебе заспокоюю?” (“Україно моя...”, 1909). В цьому розумінні прикметна невеличка замітка “Пам’яті Євгена Добриловського”, написана Тичиною у зв’язку зі смертю товариша по навчанню й опублікована 1914 року в газеті “Рада”, яка про тодішні настрої та ідеали автора промовляє чи не більше, ніж усе інше, що ним тоді писалось. У ній — поряд із констатацією сумних українських реалій — нездоланна віра в майбутнє, бо “ми — сини України”.

Обов’язки перед Богом, перед Україною, перед рідними й друзями та перед Словом (а не перед владою) відбилися, як на наш погляд, у первісному варіанті тичининської формули українського патріотизму: “Не чіпайте моєї Вкраїни!”, “Не для вас я Вкраїну люблю!” (“Ах, не смійтеся ви...”, 1911). Але вже тут відчутний конфлікт, що його Поет розв’язуватиме впродовж усього життя, та так і не розв’яже, бо виступатиме в ньому від імені бездержавної нації.

За аналогією до В.Пахаренка, який шевченківський патріотизм підкріплює трьома “стовпами-світодержцями” — Богом, Людиною, Нацією, ми намагались довести наявність цих трьох основних складників і в патріотизмі П.Тичини періоду збірки “Сонячні кларнети” (1914-1918).

Тичининську національну ідею звернено не до натовпу, а до душі кожної конкретної особистості, до Людини, що обумовлено традиційним українським кордоцентризмом — одним із провідних мотивів “Сонячних кларнетів”. При розгляді релігійності як складової українського патріотизму Тичини періоду 1914-1918 років ми свідомо не обминали і тих перепон, які протягом століть поставали перед українським народом на шляху до Бога, зокрема його багатовікової колоніальної залежності від інших держав і чужих церков. На основі багатьох неспростовних фактів нами зроблено висновок, що, попри все, Бога в собі Поет зберіг до кінця свого життя.

Український патріотизм Тичини наступних років, хоч і продовжує триматись на трьох “стовпах-світодержцях” — Богові, Людині й Нації, однак уже не має первозданної чистоти: вступивши в нерівну боротьбу з тоталітарним радянським режимом, він зазнає нищівних ударів. В другому підрозділі — “Патріотизм Тичини періоду “Замість сонетів і октав” та

“Плуга” — простежено і проаналізовано тогочасні злети й падіння митця. Детальне вивчення матеріалів часопису “Літературно-науковий вістник” за 1917-1919рр. (саме тоді Тичина працював у його редакції) показало, що у “вістницький” період душа Тичини роздвоєння ще не знала і за маскою не ховалась. Але окремі моменти в геніальній і донині актуальній збірці “Замість сонетів і октав” та окремі щоденникові записи цього періоду вже засвідчують, що світла, щира, кордоцентрична душа Поета, волею долі зіткнувшись із такою кількістю нещастя, які звалились на рідний край, мовби тікає від дійсності в себе, ховається в не менш властивий українцям індивідуалізм — у сподіванні бодай таким чином відновити гармонію, віднайти світло. Крім болю, печалі, страху, безнадії, помічаємо ледь примітні симптоми звикання, примирення. Проте любов до матері-України не зникає, вона, можливо, лише залягає на дно Поетової душі: “Своє ж рушниця в нас убила, своє на дні душі лежить” (“Антистрофа”, “Замість сонетів і октав”, 1920).

Різку перемену поглядів Тичини, огрубіння його поетичного словника в збірці “Плуг” (рік виходу теж 1920, проте аналіз дозволяє припустити, що тексти “Плуга” написано пізніше, ніж збірки “Замість сонетів і октав”) та деякі суперечливі записи в Поетовому щоденнику цього періоду важко пояснити чимось іншим, як тотальним тиском владних більшовицьких структур. За свою любов до України тепер необхідно було “відчитуватись” перед владою, внаслідок чого з-під пера Поета з’явилась на світ і ця чи не найвіроломніша формула “плужного” Тичини: “Поете, любити свій край не є злочин, коли це для всіх!” (“І Белий, і Блок...”, 1919).

Проте і в “Плузі”, будучи вже багато в чому під владою страху, П.Тичина спромігся в обличчя ворогові проказати рядки, сповнені такої непереможної любові до України, що рівних їм немає ні в одного іншого нашого великого поета, крім хіба що Шевченка. Вони — в третьому вірші тетраптиха “Мадонно моя...” [1920], і в них — свого роду код України, код віри й надії, код прапора з його синьою і жовтою барвами (в Тичини — “мій Цвіте Голубий”, “Мріє Золота”).

У третій частині розділу — “Патріотизм Тичини 30-60-их років ХХ століття” — досліджено подальші зміни в світогляді й творчості Поета. Вона охоплює роки, в які Тичина створив найтрагічніші й найгеніальніші поезії про голод (“Загупало в двері...”, 1921, “Голод”, 1924, “Осінь така мила...”, 1924 та ін.) і в які написав дражливо знаменитий вірш “Партія веде” (1933). Нами зроблено аналіз глибоко патріотичної і глибоко пророчої, ніде за життя автора не друкованої поеми “Прометей” (1921), розглянуто найголовніші аспекти збірки “Вітер з України” (1924), багато уваги приділено дружбі Тичини з В.Елланом (Блакитним), який, на наше переконання, мав настільки потужний вплив на становлення патріотизму Тичини, що його (Елланова) передчасна смерть спричинила кризу й тичининського патріотизму.

В усій своїй творчості Тичина прагне знайти найприйнятнішу, найкомпроміснішу формулу патріотизму, але все ж таки — патріотизму українського. Зрештою, пройшовши через усі страхіння тоталітаризму, ця формула, трансформуючись раз у раз (у тім числі й у компромісний, хоч і не позбавлений сенсу тичининський афоризм “Чуття єдиної родини” (1936)), все ж висяює своєю щирістю і справжністю: “Я — країна Україна — На горі калина!” (“Слово”, 1943).

Другий розділ — **“Патріотизм Тичини-педагога”** — є ще одним підходом до патріотичного виховання школярів, але вже з боку тичининської педагогіки.

В першому підрозділі — “Освітянська діяльність Павла Тичини” — ми прагнули довести, що до освітянської діяльності П.Г.Тичина вдавався протягом усього життя. “Душа його віддана поезії, голова — освіті, а серце — Україні”, — такий місткий відгук про Поета записав від його дружини Лідії Петрівни К.Присяжнюк, колишній відповідальний редактор “Радянської освіти”.

Зародки педагогічної діяльності спостерігаються ще в дитинстві Тичини, адже його батько, сільський дяк, вчителював. Навчання в Пісківській початковій школі (1898-1899) і знайомство з учителькою С.М.Морачевською теж позначилися на подальшому формуванні освітянських поглядів Тичини. Перевірити свої педагогічні здібності він зміг під час перебування в Чернігівській бурсі (1901-1907) і відвідування хору Єлецького монастиря, де йому, як особливо здібному учневі, доручалося подавати новачкам основи нотної грамоти. З 1907 року, перебуваючи в семінарії, Тичина не лише керував хором, але й навчав молодших семінаристів малярству. Високим виявом українського патріотизму стала робота Тичини в педагогічному журналі “Світло” (1913 р.), матеріали якого спрямовувались на відродження української школи. Доленосною подією в наставницькій діяльності Поета стала загибель тридцяти юнаків-курсантів під Крутами 1918 року, яку він сприйняв серцем патріота-педагога, з боєм відзначаючи любов до України як головну “провину” “мучнів-українців” (“Пам’яті тридцяти”, 1918).

У розділі значна увага приділена вивченню самовідданої праці Тичини на посаді наркома (потім — міністра) освіти УРСР протягом 1943-1948 років. В архіві вищих органів влади й управління нами опрацьовано безліч маловідомих міністерських документів; крім того, ми опиралися на численні спогади тих, хто з Тичиною спілкувався тоді особисто. Складність міністерської роботи для Поета полягала не лише в тому, що майже всю освітню мережу країни було зруйновано війною (а згодом дався взнаки й голод). І все ж навіть за таких умов Тичина самовіддано працює та відроджує українську освіту — починаючи від, здавалось би, дрібних, суто матеріально-побутових справ і закінчуючи формуванням періодичної преси, відновленням музеїв та бібліотек (міністерство освіти водночас відало й питаннями культури).

В підрозділі йдеться також про перегук поглядів Тичини-міністра з поглядами Я.А.Коменського, Й.Г.Песталоцці, Б.Грінченка, А.Макаренка, В.Сухомлинського та інших

педагогів. Окремим і завжди болісним для Тичини було українське питання. Навчання дітей рідною мовою — цей принцип К.Ушинського поет-педагог обстоював завжди: і при затвердженні нового “Українського правопису” (1943), в якому він виступав проти вилучення української літери “ї”, і коли відкривав українські школи, і коли редагував (часто — власноручно!) шкільні підручники тощо.

Пішовши з посади міністра, Поет не припинив педагогічної діяльності: листувався та зустрічався з учнями й учителями, допомагав поетам-початківцям... На початку 1958 року він признається: “...більш усього хвилювала мене в цьому році молодь”. А 1959 року Поет (на той час — Голова Верховної Ради УРСР, заступник Голови Ради Національностей СРСР) підтвердить своє хвилювання і свій український патріотизм на ділі — коли добровільно піде з високих постів, протестуючи проти законопроекту, згідно з яким вивчення рідної мови та навчання в національних школах має відбутися за “бажанням батьків”.

Наступний підрозділ — “Листування П.Тичини зі школярами та вчителями як відбиток епохи” — демонструє не тільки ще одну грань педагогіки Тичини-патріота, але й подає, на наш погляд, доволі об’єктивну й цікаву картину Поетової епохи. Адже, щоб збагнути патріотизм Поета, мало побувати на його батьківщині — потрібно побувати і в його часі. З цією метою нами використано листи від школярів та педагогів (раніше ніким не досліджувані), що зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (Фонд №464). За класичним радянським оптимізмом в листах проглядаються тяжкі матеріальні й ідеологічні негаразди. Устами знедолених дітей до Тичини промовляла Батьківщина з усіх своїх куточків, звітувала йому в своїх болях і radoщах. Неухильне намагання допомогти кожному — чи словом, чи книжками та пресою, чи навіть грошима — укотре підтверджує великий патріотизм Поета.

У підрозділі 2.3. “Тичининська школа людинолюбства і патріотизму” систематизовано педагогічні погляди П.Тичини. Хоч спеціально авторської дидактично-виховної системи Поет не розробляв, проте вона варта безсумнівної уваги і заслугує на те, щоб увійти до вітчизняних підручників з педагогіки — вже бодай тому, що його безпосередніми вихованцями стало кілька поколінь літературної молоді, з-поміж яких чимало визначних імен. Засади своїх педагогічних принципів П.Тичина запозичив у гуманізмі Г.Сковороди й Т.Шевченка — своїх найбільших духовних учителів. Якщо те, що цінував він у великих мислителів, поєднати з його власними думками, чітко вимальовується єдина, головна виховна позиція — виховання патріотизму, базоване на глибокому знанні рідної мови, національних традицій, звичаїв та ментальності. “Патріотичний обов’язок учителя — зробити все, щоб наша молодь була достойною стояти в авангарді культурного людства”, — стверджував Тичина-міністр. Те, що він першим і приступав до виконання цього завдання власною поезією, підкріплюється детальним аналізом

виховних властивостей основних поетичних текстів. Ряд тичининських поезій про природу (“...А я у гай ходила...”, “Хор Лісових Дзвіночків”, “Квітчастий луг...” тощо) закладає в молодших школярів підвалини того стихійного (за Г.Ващенком) патріотизму, який згодом переросте у свідому любов до громадянської Вітчизни. В поезіях “Блакить мою душу обвіяла...”, “Україно моя, моя люба Вкраїно...”, “Ах, не смійтеся ви наді мною...”, “Дума про трьох Вітрів” та ін. вчувається вже більш відвертий заклик любити свою Батьківщину. В комплексі ж запропоновані твори Поета покликані виховувати не декларативну, а справжню й глибинну любов до рідної країни.

В дослідженні розглядаються різнобічні підходи до тичининського патріотичного виховання: з боку народознавства, рідної мови й літератури, природознавства, образотворчого мистецтва, музики і т. ін. З посиланнями на Тичинині погляди аргументується важливість у патріотичному вихованні зв'язку із життям. Все це актуальне й сьогодні, адже сучасне патріотичне виховання, на жаль, нерідко зводиться лише до патетичних пустопорожніх розмов. Окремо здійснено порівняльний аналіз поглядів на патріотичне виховання П.Тичини й В.Сухомлинського, перегук яких дозволяє вести мову про певну наступність двох освітніх систем. Попри те, що в період, коли творили П.Тичина й В.Сухомлинський, розуміння Батьківщини зводилось до багатонаціонального й уніфікованого СРСР (що не могло не позначитись на їхніх працях), вони, говорячи про любов до Батьківщини, все ж мали на увазі передовсім любов до України. Називаючи Батьківщину матір'ю, і П.Тичина, і В.Сухомлинський у вихованні патріотизму надають пріоритетного значення рідній мові, з якої саме й починається одвічний діалог матері й сина. У зв'язку з цим важливу роль обидва педагоги відводять і народній творчості. В.Сухомлинський, як і П.Тичина, з метою патріотичного виховання закликає читати класиків, але не нехтувати й іншими шкільними дисциплінами: історією, природничими науками, музикою, образотворчим мистецтвом. Обов'язок сумлінно навчатись і бажання примножувати славу та могутність Батьківщини, вважали вони, в кожного учня-патріота повинен бути на першому місці.

Незмірна доброта, моральна чистота, власний патріотизм, особистий приклад і особистісно зорієнтований підхід (у поєднанні з усебічним розвитком особистості), постійне самовдосконалення — ось ті риси ідеального наставника, якими вповні володів і Тичина. Без них неможливе повноцінне патріотичне виховання. Тільки за наявності цих умов можна починати виховання любові до Батьківщини в школярів на матеріалі тичининської творчості.

У третьому розділі — **“Творчість Павла Тичини як засіб патріотичного виховання молодших школярів”** — обґрунтовуються суть і місце патріотичного виховання в педагогічній науці та докладно розглядається безпосередній процес патріотичного виховання на основі Поетової творчості.

“3.1. Психолого-педагогічні аспекти патріотичного виховання засобами художнього слова”.

Одноставно надаючи вихованню любові до Батьківщини пріоритетного значення, вітчизняні педагоги (Г.Ващенко, О.Вишневський, В.Кузь, С.Русова, М.Стельмахович, В.Сухомлинський та інші) вбачають джерела патріотизму в любові до рідної сім'ї, природи, мови, культури, навчального закладу, міста (села) тощо. Саме такий докладний аналіз педагогічної думки не лише дав нам основу для визначення критеріїв рівня розуміння патріотизму учнями 1-4 класів, але й дозволив зробити висновок про наявність усіх цих джерел патріотизму в поезії Тичини.

Психологічною основою патріотизму молодших школярів є насамперед позитивні емоції. Їх з успіхом забезпечують майже всі відібрані нами поезії Тичини. Хоч не варто нехтувати й дитячими співчуттям, сумом, навіть обуренням (коли, наприклад, мовиться про кривди, заподіяні Батьківщині), які теж відіграють важливу роль у патріотичному вихованні і які теж знаходять свій відбиток у творах Тичини (“Осінь така мила...”, “Голод”, “Слово”, “Дума про трьох Вітрів” тощо).

Механізм формування патріотичної вихованості, на нашу думку, має базуватись не на голослівному проголошенні й заучуванні патріотичних лозунгів, а на глибоко особистісному, ненав'язливому, інтимному сприйнятті високих ідей, закладених у майстерному поетичному слові. Основою такого сприйняття має стати співпереживання і співтворчість. Вони, впливаючи на дитину й перевтілюючись у її свідомості, закарбовуються і сприяють зародженню глибинних високопатріотичних почуттів. У молодшому шкільному віці згаданий процес відбувається здебільшого на підсвідомому рівні, але вже яскраво простежується перехід їх в осмислену громадянську позицію дитини.

Зіставлення різних думок вітчизняних педагогів стосовно властивостей і компонентів патріотизму дозволило нам вивести власне визначення патріотичного виховання:

Патріотичне виховання — це планомірна виховна діяльність педагогів, сім'ї та суспільства, спрямована на формування у вихованців почуття любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливого ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальності за рідну природу; потреби зробити свій внесок у долю Батьківщини; інтересу до міжнаціонального спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу.

Г.Ващенко, В.Сухомлинський та інші у патріотичному вихованні підкреслюють важливість слова — як живого, так і друкованого. Декламація та розвиток пам'яті є також незамінними в патріотичному вихованні. Тичининське слово, яке легко сприймається і швидко запам'ятовується школярами, для цього надається найкращим чином. У підрозділі визначаються потенційні можливості тичининської творчості для виховання тих чи тих конкретних рис справжнього патріота. Їх визначено нами в такому вигляді: 1) повага й інтерес до рідної історії, прагнення знати минуле й сучасне своєї країни; 2) усвідомлення ролі рідної

мови, культури, традицій; 3) відповідальність за рідне довкілля; 4) гуманізм, намагання допомогти ближньому; 5) повага до інших народів.

“3.2. Патріотичне виховання сільських школярів на матеріалі творчості П.Г.Тичини”. Аналіз передового психолого-педагогічного досвіду, методичної літератури, програм, підручників та опитування вчителів початкових класів (у кількості 100 осіб) засвідчили, що в тичининській творчості початкова школа відчуває нагальну потребу. Попереднє анкетування учнів 1-4 класів (350 осіб) підтвердило придатність і важливість поезій Тичини для формування любові до Батьківщини.

На базі названих вище загальноосвітніх шкіл сіл та райцентрів було проведено експеримент. Констатуючий зріз, бесіди в школах показали досить низький загальний рівень розуміння патріотизму серед учнів 1-4 класів.

Таблиця 1 “Твори П.Тичини, рекомендовані для вивчення в 1-4 класах” містить низку тичининських віршів і казок, запропонованих нами для вивчення в початковій школі, які ми згрупували за віковими категоріями.

Таблиця 1

Твори П.Тичини, рекомендовані для вивчення в 1-4 класах

1 (2) клас	2 (3) клас	3 (4) клас
<p>“А я у гай ходила...”</p> <p>“Блакить мою душу обвіяла...”</p> <p>“Брехун” (казка, переклад з О.Туманяна)</p> <p>“Відьма водяна” (казка, переклад з Г.Тукая)</p> <p>“За руку мати донечку веде...”</p> <p>“Івасик-Телесик” (казка)</p> <p>“Курінь” (казка)</p> <p>“Ластовенятко”</p> <p>“Листя падає...”</p> <p>“Ми кажемо...”</p> <p>“Непереможний півень” (переклад з О.Туманяна)</p> <p>“Підем, станем під тополі...” (фрагмент поезії</p> <p>“Вийшла мати з дітьми в поле...”)</p> <p>“Сад зелений...”</p> <p>уривки з “Пастелей”</p> <p>“Що місяцю зіроньки кажуть...”</p>	<p>“Вечір” (“Коливалосся флейтами...)</p> <p>“Вітер” (із циклу “Енгармонійне”)</p> <p>“Гей, простори які...” (“Де тополя росте...”)</p> <p>“Дударик” (казка)</p> <p>“Жайворонка спів...”</p> <p>“Квітень”</p> <p>“Квітчастий луг...”</p> <p>“Ніч зірки посвітила...”</p> <p>“Осінь така мила...”</p> <p>“Розкажи, розкажи мені, поле...”</p> <p>“Слово”</p> <p>“Співає стежка” (диптих “У собор”)</p> <p>“Україно моя, моя люба Україно...”</p> <p>“Я люблю казки чудові...”</p>	<p>“Арфами, арфами...”</p> <p>“Ах не смійтеся ви наді мною...”</p> <p>“В гаю, в маю, у розмаю...”</p> <p>“Вийшли вранці ми...”</p> <p>“Гаї шумлять”</p> <p>“Горе матері”</p> <p>“Дума про трьох Вітрів”</p> <p>“Живу, живу—ридаю...”</p> <p>“За хвилину котиться хвиля...”</p> <p>“Йде весна...”</p> <p>“Надходить літо...”</p> <p>“Ой не крийся, природо...”</p> <p>“Світає”</p> <p>“Сонце і дим”</p> <p>“Хор Лісових Дзвіночків”</p> <p>“Як Дуб із Вітровієм</p>

		бився” (казка)
--	--	----------------

В підрозділі описано хід роботи в експериментальних класах, подано методичні рекомендації щодо використання тичининської творчості на уроках і в позакласній роботі з метою патріотичного виховання:

а) на уроках читання:

- тичининські поетичні хвилинки за спеціально розробленими картками-завданнями;
- методика опрацювання авторських та перекладних казок П.Тичини;
- прийоми роботи над окремими віршами Поета;
- розробки уроків позакласного читання за творчістю П.Тичини;

б) на уроках зв’язного мовлення (включно з методикою роботи над твором):

- твір-роздум “Мій рідний край” (за поезією П.Тичини “Що місяцю зіроньки кажуть...”);
- твори-казки “Сон старого гаю” (за епіграфом з поезії П.Тичини “Ви знаєте, як липа шелестить”) та “Казка про Читасика-Піднебесика” (власне продовження казки П.Тичини “Івасик-Телесик”);

— твори-відгуки (критичні нариси) на казки П.Тичини “Як Дуб із Вітровієм бився” та “Дума про трьох Вітрів”;

- твори-описи (наприклад, за поезією П.Тичини “Сонце і дим”);

в) на уроках образотворчого мистецтва та музики:

- теми робіт для розвитку просторового мислення, ознайомлення з перспективою: “Гей, простори які!”, “Де не глянь — колоски”, “Батьківщина — що миліше?” тощо;

— робіт над пейзажем, ілюстрування різних пір року: “Йде весна запашна”, “А я у гай ходила...”, “Осінь така мила...”, “Сад увесь убрався в іній”;

— робіт з аквареллю, природними матеріалами: “Співає стежка на город”, “Гарбуз під парасольками про сонце думає”, “Ми Дзвіночки, Лісові Дзвіночки!..”, “Пробіг зайчик”, “Ніч зірки посвітила”, “Квітчастий луг” і т. ін.;

— графічних робіт: “На квітці метелик...”, “Ромашко, здрастуй!”, “Заблищав літак на сонці” тощо;

— як поетичні ілюстрації до живописних полотен (“...А я у гай ходила...” П.Тичини й “Березовий гай” А.Куїнджі, “Арфами, арфами...” П.Тичини й “Зелений шум” А.Рилова);

— як приклад зв’язку поезії та музики (“Гаї шумлять” П.Тичини — романс Г.Майбороди “Гаї шумлять”, “...А я у гай ходила...” П.Тичини — одноіменна мелодія П.Козицького, пісні сестер Тельнюк на тичининські тексти);

г) у позакласній роботі:

— екскурсії в природу в супроводі “сезонних” поезій П.Тичини;

— елементи народознавчих свят за поезіями й фольклорними записами П.Тичини;

— детальна розробка сценарію Свята Осені (Осінь така мила...) за творчістю П.Тичини.

В підрозділі показано процес та результати практичного втілення запропонованих рекомендацій, процитовано найхарактерніші уривки з учнівських творів і міркувань, а також здійснено аналіз їх. Щирі, подекуди наївні, але самостійні зізнання школярів (“Ми ростемо для краси України!” (Оля Р.), “Не поїду нікуди з моєї України” (Сергійко К.), “В рідному селі я усе життя була б, до самої смерті!” (Оля В.), “Ніколи не треба покидати те місце, де живете, де ви пустили корінці любові” (Наталя К.), “Я створена на світі, щоб захищати Україну” (Орися М.), “Я хвилююсь за долю України, бо дуже її люблю!” (Наталя М.) тощо), їхні освідчення в любові до рідної України містять у собі не по-дитячому серйозну тривогу за майбутнє своєї Батьківщини, прагнення хоч у чомусь їй допомогти. Традиційними стали висловлювання дітей: “Привчаюсь удома говорити українською мовою і вимагаю цього від рідних”, “Слідкую за чистотою рідного краю і привчаю до цього інших” і т. ін. Все це підтверджує суттєве зростання патріотизму серед учнів експериментальної групи. Як впливає з таблиці 2, рівень усвідомлення суті патріотизму, будучи на початку експерименту в обох групах майже однаковим, під кінець диференціювався. В контрольних класах він залишився на рівні, нижчому за середній, в експериментальних же, навпаки, піднявся від середнього до високого.

Таблиця 2

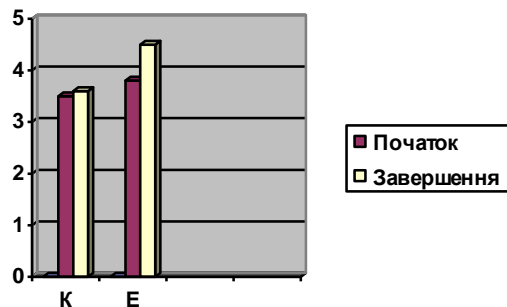
Усвідомлення суті патріотизму в контрольних та експериментальних класах

Класи	Кількість		Етапи дослідження	Відповіді на анкети				Загальний рівень
	Учні	Відповідей		Позитивні		Негативні		
				Кількість	У %	Кількість	У %	
Контрольні	175	875	Початок	731	83,5	144	16,5	Нижчий середній за
			Кінець	698	79,8	177	20,2	Нижчий середній за
Експериментальні	175	875	Початок	780	89,1	95	10,9	Середній
			Кінець	864	98,7	11	1,3	Високий

На основі спостережень, які проводилися паралельно з анкетуванням, на базі якостей патріота, визначених нами в попередньому підрозділі за п'ятибальною шкалою, систематично оцінювались прояви патріотизму кожного учня. Загальну картину динаміки рівня патріотизму в контрольній ("К") та експериментальній ("Е") групах показано в діаграмі 1. "Рівень патріотизму в контрольних та експериментальних класах":

Діаграма 1

Рівень патріотизму в контрольних та експериментальних класах



Дані таблиці 2 й діаграми ілюструють ефективність експерименту. Розуміння патріотизму учнями експериментальної групи піднялося від середнього рівня до високого (кількість позитивних відповідей відповідно зросла на 9,6%), тоді як у контрольних класах рівень залишився нижчим за середній (кількість позитивних відповідей навіть зменшилася на 3,7%). Загальний же рівень патріотизму в цих класах залишився середнім (від 3,5 зріс тільки до 3,6 бала). В експериментальній групі він піднявся від середнього до високого (з 3,8 до 4,5 бала).

"3.3. Патріотичне виховання в початкових класах Київської міської гімназії №191 імені Павла Тичини". В підрозділі окреслено хід і наслідки роботи із застосуванням тичининської творчості у двох класах (60 учнів) Київської міської гімназії, яка, будучи названою ім'ям Поета, активно звертається в своїй роботі до його творчості. Змальовано стан патріотичного виховання

засобами творчості Тичини, яке в гімназії поставлено на високий рівень. Проте, як виявив констатуючий зріз, всупереч необмеженим можливостям для культурного, інтелектуального розвитку, київські школярі зазнали на собі значного впливу типових для великих міст України зросійщення і американізації (наприклад, на запитання “Яку користь сподіваєшся принести в майбутньому Україні?” природньою була відповідь: “Ніякої, бо все одно поїду за кордон”). Тому доцільним стало використання засобів, описаних нами в попередньому підрозділі. Адже вони передбачають знайомство з високопатріотичними поезіями П.Тичини на особистісному, емоційному рівні. Співтворчість, співпереживання, закладені в основу розроблених нами рекомендацій, сприяли глибшому проникненню і закоріненню патріотичних почуттів у столичних школярів. Результати власного експерименту, подані в підрозділі, підтвердили доцільність і високу ефективність творчості Тичини у патріотичному вихованні школярів для мешканців як сіл та містечок, так і великих міст.

Проведена робота дала підстави зробити наступні **висновки**:

У дослідженні теоретично обґрунтовано й експериментально підтверджено виховний потенціал застосування творчості Павла Тичини з метою патріотичного виховання школярів 1-4 класів, а також детально розглянуто категорію українського патріотизму Поета крізь призму сьогодення. В зв'язку з цим виконано ряд завдань, а саме:

— вивчено стан досліджуваної проблеми в методичній, літературознавчій, педагогічній науках та шкільній практиці, що підтвердило як її недостатню розробленість, та і її незаперечну актуальність;

— схарактеризовано патріотизм самого Павла Тичини на основі його творчого та життєвого шляху, чим доведено, що свій внесок у світову культуру Тичина зумів зробити як патріот саме України, а не радянської імперії;

— на основі архівних документів та завдяки аналізу тогочасних шкільних підручників і листів, а також спогадів простежено патріотизм педагогічних поглядів Павла Тичини в його літературній та освітянській діяльності;

— розглянуто стан, психолого-педагогічні аспекти патріотичного виховання учнів, у зв'язку з чим розроблено умови успішного втілення педагогічних ідей та поетичних ідеалів Тичини у процес патріотичного виховання школярів 1-4 класів;

— запропоновано систему методів, прийомів, видів і форм навчально-виховної діяльності з питань патріотичного виховання школярів засобами тичининської творчості;

— здійснено експеримент, у якому взяло участь 350 учнів початкових класів шкіл сіл та райцентрів і 60 учнів початкових класів столичної гімназії №191 імені П.Тичини.

Результати вивчення проблеми, а також зіставлення даних експерименту в контрольних і експериментальних групах дають підстави стверджувати, що гіпотеза, сформульована нами, підтвердилась: патріотична вихованість школярів сягає значно вищого рівня і є набагато ефективнішою, якщо в національній початковій школі використовувати відповідні художні твори Тичини та втілювати на практиці його педагогічні ідеї.

У дослідженні здійснено наукове осмислення механізму формування патріотичної вихованості школярів у процесі використання творчості та педагогічних ідей П.Тичини та доведено, що основою патріотичного виховання засобами творчості Тичини має стати незаідеологізоване й об'єктивне сприйняття тичининського доробку, у зв'язку з чим визначено, що:

- підхід до вибору тичининських поезій для шкільної програми має бути критичним;

- ретельно підібрана поезія Тичини мусить бути вміло викладена, чому повинні сприяти його ж головні педагогічні принципи, що полягають у вимогливості до себе й до вихованців, безмежній терплячості, великій ерудиції та постійному самовдосконаленні, постійній увазі до кожного й особистісно зорієнтованому підході; традиційній українській щирості та сердечності;

- знайомство з поезіями П.Тичини має відбуватись на особистісному, емоційному рівні, сприяючи таким чином співтворчості, співпереживанню, глибокому проникненню патріотичних почуттів у свідомість молодшого школяра;

- учитель, який виховує патріотизм, перш за все має сам бути патріотом своєї України, як був ним і Тичина.

- у процесі експерименту відкрито нові можливості підвищення ефективності патріотичного виховання, чому сприяє багатство і розмаїття тичининської творчості;

- запропоновано ввести в обіг початкової школи низку нових, маловідомих поезій, а також — казок і перекладів Павла Тичини; ці твори систематизовано за тематичними й віковими категоріями, на основі чого підготовлено до друку збірку тичининських творів для дітей.

Оскільки проблема патріотичного виховання школярів засобами творчості Тичини багатопланова, пропонуване дослідження треба розглядати лише як один із можливих підходів до її розв'язання, а також як поштовх до таких аспектів розгляду:

- творчість Тичини як засіб патріотичного виховання в середніх і старших класах;

- творчість Тичини як засіб морального та естетичного виховання;

- тичининська поезія як основа для розвитку творчої особистості.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

- 1.Павленко М. Патріотичне виховання молодших школярів (на матеріалі творів П.Тичини) // Зб. наук. праць Херсонського держ. пед. інституту.—Херсон, 1998. — С.125-128.
- 2.Павленко М. Поетичні хвилинки за творчістю Павла Тичини (Перший клас) // Рідна школа. — 1999. — №12. — С.71-72.
- 3.Павленко М. Педагогічна діяльність Павла Тичини // Наука і сучасність: Зб. наук. праць Національного пед. університету ім. М.П.Драгоманова. Випуск І. — К.:Логос, 2000.—С.69-76.
- 4.Павленко М. Листування П.Тичини зі школярами і вчителями //Рідна школа.—2000.— №7. — С.8-12.
- 5.Павленко М. Павло Тичина: “Замість сонетів і октав” — “Плуг” // Дивослово. — 2000. — №10. — С.5-9.
- 6.Павленко М. Освітнянський плуг Павла Тичини: Штрихи до педагогічної діяльності поета // Рідна школа. — 2001. — №1. — С.70-73.
- 7.Павленко М. Тичининська формула українського патріотизму // Наукові записки: Зб. наук. праць Вінницького держ. пед. університету ім. М.Коцюбинського. Випуск ІІІ. — Вінниця: ВАТ “Віноблдрукарня”, 2001. — С.42-47.
- 8.Павленко М. Релігійність “кларнетного” Тичини // Українська мова та література. — 1999. — №14. — С.5.
- 9.Павленко М. Виховання високих моральних цінностей на казках Павла Тичини // Педагогічний вісник. — Черкаси, 1999. — №3. — С.54-57.
- 10.Павленко М. Творчість Павла Тичини як засіб патріотичного виховання школярів // Матеріали міжнародної наук.-практ. конференції ”Навчально-виховний процес у вузі і школі”.—Рівне,1999.—С.110-114.
- 11.Павленко М. Павло Тичина і Микола Бажан: учитель і учень? // Матеріали наук.-практ. конференції “Творчість Миколи Бажана в контексті сучасного літературно-мистецького процесу”. — Умань, 2000. — С.89-93.
- 12.Павленко М. Наступність у використанні творчості П.Тичини для патріотичного виховання школярів // Матеріали міжнародної наук.-практ. конференції “Наступність і перспективність у навчанні й вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку”. — Переяслав-Хмельницький, 2000. — С.70-72.
- 13.Павленко М. Сценарій літературно-музичного Свята осені для учнів початкових класів за творами Павла Тичини // Початкова освіта. — 2000. — №35. — С.6-8.
- 14.Павленко М. Павло Тичина і Григорій Сковорода: діалог у часі // Зб. наук. праць Уманського держ. пед. університету. — К.: Знання, 2000. — С.134-138.

15.Павленко М. П.Тичина і В.Сухомлинський про патріотичне виховання //Матеріали наук.-практ. конференції “В.Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно зорієнтованого виховання”. — Умань, 2000. — С.100-103.

16.Павленко М.С. Кордоцентризм як складова релігійності “кларнетного” Павла Тичини // Християнство в історії України: проблеми, пошуки, дослідження: Зб. наук. праць Рівненського економіко-гуманітарного інституту. — Рівне: Тетіс, 2001. — С.117-123.

17.Павленко М. Павло Тичина — міністр освіти // Освіта України. — 2001. — №5(233).— С.6.

АНОТАЦІЯ

Павленко М.С. Патріотичне виховання молодших школярів на матеріалі творчості Павла Тичини. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07. — теорія та методика виховання. — Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2001.

У дисертації представлено теоретично обґрунтовану та експериментально перевірену систему роботи над формуванням патріотичної вихованості учнів 1-4 класів на матеріалі творчості Павла Тичини. Її суть полягає у спеціальному відборі кращих тичининських творів для дітей та активному впровадженні їх у навчально-виховний процес.

Обґрунтовано доведено, що Тичина ввійшов у світову культуру як патріот саме України, а не радянської імперії, як це трактувалося раніше. Справжній український патріотизм Поета підтверджує необмежений потенціал його творчості для виховання любові до Батьківщини.

В роботі досліджується патріотизм освітянської діяльності Тичини, систематизуються його педагогічні погляди, які теж спрямовані в основному на патріотичне виховання і значною мірою йому сприяють. Теоретично обґрунтовано виховний потенціал творчості П.Тичини з метою формування й розвитку патріотизму школярів 1-4 класів. Запропоновано методику застосування тичининської творчості в початковій школі, ефективність якої для патріотичного виховання доведено експериментально.

Ключові слова: формула українського патріотизму, українська ментальність, Нація, Бог, Людина, патріотичне виховання.

АННОТАЦІЯ

Павленко М.С. Патриотическое воспитание младших школьников на материале творчества Павла Тычины. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07. — теория и методика воспитания. — Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Умань, 2001.

В диссертации представлена теоретически обоснованная и экспериментально проверенная система работы над формированием патриотической воспитанности учеников 1-4 классов на материале творчества П.Тычины. Сущность ее состоит в специальном отборе лучших произведений Поэта для детей и активном внедрении их в учебно-воспитательный процесс.

Доказывается, что Тычина вошел в мировую культуру как патриот именно Украины, а не советской империи. В диссертации подробно рассматривается украинский патриотизм Тычины раннего периода творчества, который, по мнению автора, есть воплощением кордоцентризма, стремления к гармонии, искренности — качеств, извечно присущих украинской ментальности.

В контексте сборника “Солнечные кларнеты” (1918) проводится аналогия между историческими событиями украинской революции 1917-1918 годов и провозглашением независимости Украины в 1991 году. Национальная идея Тычины, как одна из составных украинского патриотизма, обращена не к толпе, а к отдельному человеку. Исследуя религиозные мотивы, являющиеся, в сущности, еще одной составной патриотизма “Солнечных кларнетов”, рассматриваются и те преграды, с которыми в течение многих веков сталкивался украинский народ на своем пути к Богу, прежде всего его колониальную зависимость от других государств и чужих церквей.

Украинский патриотизм Тычины периода выхода поэтических сборников “Вместо сонетов и октав” (1920) и “Плуга” (1920), хоть еще и базируется на трех основных составных — Боге, Человеке и Нации, — все же претерпевает некоторые негативные изменения, связанные с давлением на Поэта тоталитарного режима.

Тычининская формула украинского патриотизма последующих лет жизни Поэта, вынужденного скрывать свою национальную сущность, несмотря ни на что, все же сохраняет свою истинность, чистоту и силу.

Исследуется также патриотизм педагогической деятельности П.Тычины: начиная с юных лет, когда ему часто приходилось проявлять свои педагогические, организаторские способности, и в течение всей жизни, в частности, когда он занимал высокий государственный пост министра образования СССР (1943-1948). Великий Поэт всегда проявлял себя еще и как выдающийся педагог. В диссертации подробно изложена переписка П.Г.Тычины со школьниками и учителями страны, анализ которой позволяет воссоздать картину царившей тогда эпохи. Систематизируются педагогические взгляды Павла Тычины, которые тоже

большей частью направлены именно на патриотическое воспитание и в значительной степени ему способствуют. Проводится сравнительный анализ взглядов на патриотическое воспитание П.Тычины и его выдающегося современника В.Сухомлинского. Перечисляются лучшие качества Тычины-педагога и приводится мысль, что они должны быть присущи каждому настоящему учителю. Только владея ими, а также лично будучи настоящим патриотом, педагог способен воспитать патриотами своих подопечных.

В исследовании обосновываются сущность и место патриотического воспитания в педагогике, рассматриваются психолого-педагогические аспекты воспитания любви к Родине посредством художественного слова. Сформулировано авторское определение патриотического воспитания, обозначены источники патриотизма, критерии его наличия. Перечислены составные патриотизма и продемонстрированы потенциальные возможности творчества П.Тычины у воспитании этих составных. Стихи, сказки и переводы Поэта, рекомендованные для изучения, разбиты по возрастным категориям.

Предложен оптимальный путь использования творчества Тычины в начальной школе, приведены методические рекомендации использования его как на уроках, так и во внеклассной воспитательной работе. Эти рекомендации касаются прежде всего уроков чтения (предложены специальные блоки-задания к тычинынским поэтическим минуткам, методика изучения некоторых отдельно взятых стихов, оригинальных и переводных сказок П.Тычины, разработки уроков внеклассного чтения и т. д.), родного языка (представлены темы сочинений по творчеству Поэта и методика работы над ними), изобразительного искусства и музыки. Важная роль отводится и внеклассной работе: предложены экскурсии в природу в сопровождении поэзии П.Тычины, сценарии внеклассных праздничных мероприятий.

Подробно изложены ход и результаты эксперимента, проведенного в начальных классах сельских школ и школ райцентров. Сравнительную динамику уровней патриотизма контрольных и экспериментальных групп демонстрируют таблицы и диаграммы. Отдельно рассматривается патриотическое воспитание в Киевской городской гимназии №191 имени Павла Тычины, которая уже имеет опыт внедрения творчества Поэта. Кроме этого, доказано, что поэзия П.Тычины бесспорно положительно воспринимается не только школьниками сел и небольших городов, но также детьми мегаполиса. Экспериментальное исследование на практике подтверждает эффективность предложенной модели для патриотического воспитания учеников 1-4 классов.

Результаты исследования дают теоретико-педагогическую подоплеку для дальнейшего совершенствования патриотического воспитания, предлагают конкретный материал для учителей начальной школы.

В связи с актуальностью патриотического воспитания и в то же время недостаточно разработанной на современном этапе системой его внедрения в работу с учениками 1-4 классов исследование может быть использовано учеными-теоретиками для более глубокого анализа национально-патриотической ситуации в стране, а учителями начальных классов — для реализации задач воспитания настоящего гражданина Украины.

Ключевые слова: формула украинского патриотизма, украинская ментальность, Нация, Бог, Человек, патриотическое воспитание.

ANNOTATION

Pavlenko M.S. Patriotic education of junior pupils on the basis of Pavlo Tychyna's works.
— Manuscript.

The dissertation is submitted for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.07 — theory and methods of education. — Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, 2001.

The dissertation presents theoretically grounded and experimentally tested system of work for the formation of patriotic breeding of 1-4 formers on the basis of Pavlo Tychyna's works. Its essence is in specific selection of the best Tychyna's works for children and their active application for education process.

The author proves that Tychyna contributed to the world culture not as a patriot of the Soviet empire (as considered before) but Ukraine. The true Ukrainian patriotism of the poet proves the unlimited potential of his works for cultivating love of Motherland.

The patriotism of Tychyna's education activity is investigated, his pedagogical ideas for breeding patriotism are systematized in the dissertation. The educational potential of P.Tychyna's works for the formation and development of patriotism of 1-4 formers is well-grounded.

The author offers methods for the application of Tychyna's works in the elementary school, the effectiveness of which is proved experimentally.

Key words: the formula of Ukrainian patriotism, Ukrainian mentality, nation, God, person, patriotic education.